

JIŘÍ MALÍŘ

MORAVŠTÍ ADVOKÁTI ZA PRVNÍ SVĚTOVÉ VÁLKY*

Abstract:

This study focuses on the impact of the war conditions on the attitudes and standing of lawyers, in particular on the czech lawyers in Moravia. The freedom of advocacy achieved in 1868 was limited by the war conditions and a significant part of the lawyers who were actively working before 1914, were put under surveillance. Some of them were persecuted, some conscripted and they were forced to fight on the side of the monarchy or they fought in the czechoslovakian legions. Part of the lawyers partake in the defense of the people accused of the offense against the state at the end of the war and also in the smooth assumption of power by the new authorities of the Czechoslovakian state.

Key words:

History, 1-st World War, Moravia, Lawyers, Persecution, Birth of Czechoslovakia.

Problematika advokacie v období první světové války je pro nedostatek přípravných studií dosud nepříliš probádaným terénem. V následujícím výkladu půjde proto jen o nadhození některých dílčích otázek této problematiky. Zejména se zaměříme na otázku, jak a v čem válka poznamenala advokacii a život advokátů na Moravě a jakým způsobem se příslušníci advokátské profese vyrovnávali s válečnými restrikcemi i s radikalizací společnosti za války a jak se podíleli na přechodu od monarchie k samostatnému československému státu. Výklad při tom bude založen hlavně na materiálech týkajících se českých advokátů na Moravě a jen okrajově se dotkne situace advokátů německých.

* Tato studie vznikla v rámci projektu GAČR s názvem Morava na cestě k občanské společnosti, 1780–1918, č. P410/12/1934.

Válka negativně poznamenala advokátský stav už z toho důvodu, že nepostihla jen území, kudy procházela fronta, ale týkala se celé monarchie. Nastolený vojensko-byrokratický absolutistický režim omezil základní ústavní zákony a občanská práva a zasahoval do výroby, zásobování, vlastnických práv, regulace trhu s potravinami a byty, civilní dopravy apod. a značně tak poznamenal i výkon soudnictví a tím i advokacie.¹

Dosavadní systém porotních soudů byl zastaven a i civilní osoby, které se dopustily trestního činu proti válečné moci státu, spadaly pod vojenskou soudní pravomoc. Úřady vedly seznamy politicky podezřelých a nespolehlivých osob, docházelo k jejich sledování, internaci a represi. Perzekuce následovala i pro zcela bezvýznamná provinění nebo jen pro podezření na základě udání. Často šlo o slovní přečiny, které byly klasifikovány jako zločin pobuřování nebo zločin urážky Veličenstva či jako rozšiřování poplašných zpráv nebo schvalování nezákonných činů, výjimečně i jako zločin velezrady. Tato trestní klasifikace pak při mimořádných pravomocích soudu vojenského velitelství mohla končit rozsudkem smrti.²

Poměry na Moravě byly během války o to horší, že Morava po ruské ofenzivě tvořila frontové zápolí, takže politická správa všech okresů ve Slezsku a na severní Moravě, v linii na sever od Svitav a Přerova, byla převedena pod pravomoc Armádního vrchního velení v Krakově a spravována vojenskými úřady a vojenskou justicí.³ Jižní Morava spadala pod divizní soud pro zeměbranu ve Vídni s expoziturou v Brně a severní pod polní soud v Moravské Ostravě. Soudům i v případech obviněných civilistů předsedal štábní důstojník a tři jiní důstojníci byli v soudním sboru, žalobu pak často zastávali právníci, kteří byli do armády odvedeni v rámci mobi-

¹ Celkově o domácích poměrech za války srov. *Domov za války (Svědectví účastníků.)*, I–V. Redaktor Alois Žipek. Praha 1929–1931; T o b o l k a , Zdeněk: *Politické dějiny československého národa od r. 1848 až do dnešní doby. sv. 4. (1914–1918)*. Praha 1937; B u d í n s k ý , Jaroslav: *Morava za války. Ze vzpomínek na domácí odboj*. Brno 1936; J i n d r a , Zdeněk: *První světová válka*. Praha 1984; M o m m s e n , Hans – K o v á č , Dušan – M a l í ř , Jiří – M a r k o v á , Michaela (eds.): *První světová válka a vztahy mezi Čechy, Slováky a Němci*. Brno 2000; Š e d i v ý , Ivan: *Češi, České země a Velká válka 1914–1918*. Praha 2001; M a l í ř , Jiří: *Ke každodennosti obyvatel Moravy za první světové války*. In: Chochohláč, Bronislav – Malíř, Jiří (eds.): *Pocta Janu Janákovu. Předsedovi Matice moravské, profesorovi Masarykovy univerzity věnují k sedmdesátinám jeho přátelé a žáci*. Brno 2002, s. 507–525.

² F i s c h e r , Rudolf: *Vojenská hrůzovláda*. In: *Domov za války*, I. Redaktor Alois Žipek. Praha 1929, s. 323–331.

³ Srov. např. císařské nařízení z 31. 7. 1914 o převedení politické správy některých okresů Slezska a severní Moravy pro pravomoc vrchního armádního velení, in: *Sborník dokumentů k vnitřnímu vývoji v českých zemích za 1. světové války 1914–1918*. Sv. 1: Rok 1914. Praha 1993, dok. č. 12, s. 43–44.

lizace. Obhájci mohli být jen ti advokáti, kteří byli zapsáni v seznamu vojenských obhájců. V Brně k nim patřili např. JUDr. Hynek Bulín, JUDr. Peregriin Fiša, JUDr. Ludvík Hanf, JUDr. Vincenc Randula, JUDr. Jaroslav Seidl a JUDr. Ignát Trapl, z německých advokátů např. JUDr. Friedrich Herrmann a JUDr. W. Bloch ad.⁴ Perzekuce na Moravě byla v mnohém ohledu tvrdší i proto, že zde docházelo od počátku války k značnému nárůstu srbofilských a rusofilských nálad, které se projevovaly hlavně šířením letáků.⁵ Před vojenským soudem stanuli jednotlivci i celé skupiny, třebaže do styku s letáky přišli spíše ze zvědavosti než s cílem šířit proruské nálady. Navzdory tomu trestní sazby byly neúměrně vysoké a nechyběly ani rozsudky smrti (Slavomír Kratochvíl, Josef Kotek, Eugen Matějka ad.).⁶

Válka měla negativní dopad na advokátský stav, a to nejen celkovým zhoršením poměrů, ale též přímými zásahy státní moci do nezávislosti advokacie, která r. 1868 na základě zákona o svobodě advokacie dosáhla značné autonomie a zažívala nebývalý rozmach, takže v r. 1914 bylo v moravské advokátní komoře registrováno na 393 advokátů, z nichž převážná část se aktivně podílela na veřejném i politickém životě a stála v čele řady spolků, obecních samospráv i politických stran a jejich poslaneckých klubů.⁷ Válečné poměry a vládní opatření však omezovaly svobodu advokacie

⁴ B u l í n , Hynek: *Jiskry a plameny*. Vzpomínky na dobu zápasů i vítězství. Brno 1930, s. 54 a 95.

⁵ Srov. např. K y n ě r a , Jakub: *Ruské letáky na Kyjovsku*. Brno 1929; *Sborník dokumentů k vnitřnímu vývoji* 1, dok. č. 46, s. 107–108.

⁶ *Tamtéž*, dok. č. 71, s. 150; *Domov za války* I, s. 132, 324, 349–354; II, s. 303; T o b o l k a , Z.: *Politické dějiny* IV, s. 61.

⁷ Celkově k vývoji svobodné advokacie do r. 1914 viz K o b e r , Jan: *Advokacie v českých zemích v letech 1848–1994*. Praha 1994; B a l í k , Stanislav – K e l l e r , R.: *Tradice advokacie v českých zemích*. Vybrané právní předpisy o advokacii z let 1868–1948. Praha 1995; B a l í k , Stanislav – P e š e k , Jiří: *Die böhmischen Rechtsanwälte 1868–1914: Geschichte und Topographie der Prager Advokatenchaft im mitteleuropäischen Vergleich*. In: McClelland, Charles – Merl, Stephan – Siegrist, Cannes (edd.): *Professionen im modernen Osteuropa*, Berlin 1995, s. 125–142; T i t í ů : *Čeští advokáti 1860–1914*. In: *Profesionalizace akademických povolání v českých zemích v 19. století a v první polovině 20. století*. Uspořádali Petr Svobodný a Jan Havránek. Praha 1996, s. 61–81; B a l í k , Stanislav, ml.: *Minulost, přítomnost a perspektivy advokacie*. Plzeň 1998; T ý ů : *Advokacie včera a dnes. Vybrané texty z dějin a současnosti advokacie*. Plzeň 2000. B a l í k , Stanislav a kol.: *Dějiny advokacie v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*. Praha 2009; Ke stavu advokacie na Moravě srov. M a l í ř , Jiří: *K roli advokátů v politice v období do roku 1918*. In: *Z minulosti advokacie*. Sborník příspěvků o dějinách advokacie konané dne 11. 11. 2004 v Praze. Sestavili a uspořádali Stanislav Balík ml. a Jitka Machová. Praha 2005, s. 41–60; T ý ů : „*Vláda“ advokátů. K politické a socioprofesionální skladbě moravského zemského výboru v letech 1878–1918*. In: Malíř, Jiří – Marek, Pavel (eds.):

a převáděly ji pod kuratelou státu. Na základě císařského nařízení z 11. 2. 1915, které mělo především chránit Vídeň před přílivem advokátů z Haliče, došlo k citelnému zásahu proti základnímu právu advokátů na volnost pohybu, protože jim byla omezena svobodná volba místa působení. Další nařízení z 24. 12. 1915 pak omezovalo disciplinární pravomoc advokátních komor, protože nařizovalo advokátům, kteří pobývali v cizině, aby se do konce r. 1916 navrátili a vysvětlili ministerstvu spravedlnosti svůj pobyt v cizině, jinak jim hrozilo vyškrcnutí z advokátní komory a soudní postih.⁸ Váha a prestiž advokacie navíc utrpěla postoji vojenských úřadů k advokátům, které je postihovaly materiálně i morálně. Advokáti, kteří před válkou nebyli v armádě, jen s obtížemi dosáhli – na rozdíl od jiných akademiků (lékařů, inženýrů ap.) – důstojnické hodnosti. Ztráceli tak prestiž nejen uvnitř armády, ale i ve veřejnosti. Veřejné mínění bylo navíc negativně ovlivněno rétorikou válečné publicistiky, namířenou původně proti vůdcům Dohody a jejím představitelům z řad advokátů, která se však zároveň dotýkala vážnosti advokátského stavu vůbec.

Je obtížné rekonstruovat počínání advokátů během války, ale na základě dostupných dat a příkladů spíše individuálního charakteru se dá usuzovat, že na advokátský stav válka působila neméně zhoubně jako na ostatní vrstvy obyvatel. Někteří z advokátů byli jako podezřelí vystaveni perzekučním opatřením válečného režimu, někteří byli odvedeni k armádě a část z nich se posléze dostala i na opačnou stranu fronty do československých legií. Ti z advokátů, kteří zůstali u svého povolání doma, zaujímali nejrůznější postoje: buď se chovali loajálně a austrofilsky nebo se vyhýbali jakýmkoliv veřejným projevům a tajili své názory anebo diskrétně podporovali vše, co směřovalo k oslabení tlaku válečného režimu. Našli se i advokáti, kteří se nebáli vystupovat před vojenskými soudy a obhajovat v procesech lidi obviněné z přečinů proti válečnému úsilí státu. Ke konci války se pak rozdílily mezi těmito skupinami postupně stíraly a značná část českých příslušníků advokátského stavu se zapojila do příprav k osamostatnění českých zemí a vzniku Československa.

Andros probabilis. Sborník prací přátel a spolupracovníků historika prof. PhDr. Miloše Trapla, CSc., k jeho 70. narozeninám. Brno – Olomouc 2005, s. 241–258; T ý ž : *Advokát: příklad JUDr. Václava Šíleného*. In: Fasora, Lukáš – Hanuš, Jiří – Malíř, Jiří (eds.): *Člověk na Moravě 19. století*. Brno 2004, s. 79–110; T ý ž : *Advokát: případ Hynka Bulína st. (1869–1950)*. In: Fasora, Lukáš – Hanuš, Jiří – Malíř, Jiří – Výkoupil, Libor (eds.): *Člověk na Moravě v první polovině 20. století*. Brno 2006, s. 158–193; Rája, Martin: *Advokáti a moravská společnost v letech 1869–1914* (dizertační práce FF MU). Brno 2011.

⁸ K ü b l , Friedrich: *Geschichte der österreichischen Advokatur*. Wien 1981, s. 140–142.

Je samozřejmé, že názorové třibení mezi německými advokáty na Moravě probíhalo v jiné podobě, a to v souladu s odlišnými náladami, které za války převládly mezi německy mluvícím obyvatelstvem, i podle toho, nakolik se jednotliví němečtí advokáti ztotožňovali s jednotlivými německými politickými tábory, zejména nacionálním, sociálně demokratickým a křesťansko-sociálním.⁹

Je známo, že hned v prvních měsících války byly státními a policejními úřady vytvářeny seznamy politicky nespolehlivých a podezřelých osob, které byly vystaveny sledování. Šlo hlavně o lidi, kteří už před válkou byli považováni za málo loajální. Tak např. v seznamu 59 podezřelých osob z Brna a okolí ze srpna 1914 bylo kromě 16 redaktorů, 21 státních úředníků a zaměstnanců a učitelů, 10 živnostníků a obchodníků, 5 studentů a 2 dělníků také celkem 5 advokátů, jmenovitě JUDr. Artur Kladivo, JUDr. Adolf Stránský, JUDr. Jaroslav Stránský, JUDr. František Hodáč a JUDr. Peregrin Fiša.¹⁰ Na příkladu advokáta JUDr. Hynka Bulína se dá soudit, že mnozí advokáti během války prodělali ve svých postojích určitý vývoj. Bulín se ještě před válkou na rozdíl od A. Stránského, v jehož kanceláři do r. 1903 pracoval, zařadil spíše k umírněnějšímu křídlu české politiky, a také jeho postoje za války byly někdy hodnoceny spíše jako austrofilské,¹¹ ovšem během války se nebál vystupovat jako obhájce perzekvovaných a ke konci války se aktivně zapojil do příprav na osamostatnění Československa.

Asi nejznámější kauzu, kterou H. Bulín za války před vojenskými soudy řešil, byla obhajoba Petra Bezruče zatčeného pro podezření z autorství rusofilské básně „Bratřům Osvoboditelům“ otištěné 1. 6. 1915 v časopise pařížských Čechů *L'Indépendance Tchèque*. Bezruč byl zatčen a od 4. 9. 1915 až do 25. 2. 1916 držen ve vyšetřovací vazbě, než se Bulínovi před c. k. divisiním soudem pro zeměbranu ve Vídni podařilo prokázat, že báseň napsal ve stylu Slezských písní někdo jiný.¹² Bulín hájil též Františka Vymazala, ve své době velmi známého a tehdy již pětasedmdesátiletého polyglota, který byl 5. 1. 1916 zatčen, ale po dvou měsících soudem osvobozen, i když se mu dávalo za vinu, že na silvestrovský večer nevzdal v kavárně poctu rakouské hymně. Proti nařčení z velezrady a z rušení veřejného

⁹ Bohužel situace německých advokátů vůbec, a za Velké války zvláště, zůstává stále málo zpracovanou oblastí dějin advokacie, takže se omezíme jen na několik dílčích poznámek na závěr tohoto pojednání.

¹⁰ K o r b e r , Čeněk: *Válečná mosaika*. In: Domov za války II. Redaktor Alois Žipek. Praha 1930, s. 98–107.

¹¹ B u d í n s k ý , J.: *Morava za války*, s. 103–104.

¹² Archiv města Brna /dále jen AMB/, Pozůstalost Hynka Bulína (T-6), kart. 8, inv. č. 149; B u l í n , H.: *Jiskry*, s. 67–81; t ý ž : *Petr Bezruč velezrádce*. Moravská Ostrava 1936.

pokoje a z dalších přečinů hájil H. Bulín také jiné známé, ale i mnohé zcela neznámé osoby, např. skupinu obžalovaných z jihomoravské obce Kostice souzenou za šíření rusofilských letáků.¹³

Ovšem ani samotní advokáti neušli v době války perzekuci ani válečnému soudnictví. Dělo se tak hlavně v souvislosti se šířením rusofilských letáků. Ty byly totiž čteny a opisovány jak mezi úředníky, učiteli, sedláky, studenty a ženami v domácnosti, tak mezi právníky. Dělo se tak v soukromí, stejně ale i ve spolcích, úřadech, ba i v advokátních kancelářích, např. v brněnské advokátní kanceláři JUDr. Otakara Pražáka.¹⁴ V jednom z brněnských procesů byl souzen advokátní koncipient Zdeněk Kvítek, obviněný z přepisování letáků a jejich šíření, a také rada zemského soudu JUDr. František Sláma.¹⁵ Také JUDr. Hynek Bulín se dostal během dubna až září 1918 do styku s letáky o československých legiích a dokonce je přinesl ke společnému čtení do Českého čtenářského spolku v Brně, ale tato činnost ušla pozornosti dohlížecích orgánů. Advokáti se dostali do soukolí válečného soudnictví ovšem i za mnohem menší přestupky, např. jihlavský advokát JUDr. Ludvík Chlum se musel v procesu trvajícím dva roky hájit proti obvinění z údajné urážky Veličenstva, byl odsouzen na šest měsíců do vězení pro delikt proti rakouské hymně a strávil tři dny ve vězení, než dosáhl osvobození.¹⁶

Advokáti však během války nebyli jen ti, kteří dále vykonávali svá povolání a víceméně různým způsobem se vyrovnávali s válečnou cenzurou, udavačstvím, perzekucí, špatným zásobováním a rostoucí drahotou, ale určitá část z nich byla přímo mobilizována a sloužila pak v rámci vojenské justice nebo i v bojových jednotkách na frontě. Jejich osudy se pak v mnohých případech značně rozcházel. Mobilizace některých advokátů někdy souvisela se snahou úřadů zabránit jim ve veřejné činnosti. Tak byl např. olomoucký advokát a významný moravský politik JUDr. Richard Fischer povolán do armády brzy poté, co se stal za Lidovou stranu pokrokovou jedním z pěti zástupců Moravy ve vedení Národního výboru v Praze. Jindy se naopak podařilo některým advokátům z armády vyreklamovat. Na jaře 1917 byl např. jako parlamentní zpravodaj Lidových novin po více jak dvou a půlročním nasazení u bojových jednotek z fronty vyreklamován

¹³ B u d í n s k ý , J.: *Morava za války*, s. 74–75; B u l í n , H.: *Jiskry*, s. 49–62, 82–85.

¹⁴ P á r a l , Antonín: *Pro ruské proklamace*. In: Brno v boji za svobodu. Sborník vzpomínek. Uspořádal Josef Kudela. Brno 1935, s. 127–131.

¹⁵ Z. Kvítek původně odsouzen k trestu smrti oběšením, F. Sláma byl odsouzen k pěti letům vězení.

¹⁶ V á c h a , Svatopluk: *Advokacie v Jihlavě, Pelhřimově a Humpolci v letech 1918–1938*. In: *Z minulosti advokacie II*. Praha 2008, s. 145–153, zde hlavně s. 151.

JUDr. Jaroslav Stránský.¹⁷ Někteří advokáti se vyhýbali odvodu do armády tím, že podobně jako např. brněnský advokát JUDr. Artur Kladivo, který se v létě 1917 léčil v Podolském sanatoriu, předstírali závažné choroby.¹⁸ Jiní z mobilizovaných právníků se však trvalého propuštění z armády domohli až po traumatických zážitcích z fronty, jak tomu bylo v případě pozdějšího advokátního koncipienta v Uherském Hradišti a advokáta ve Zlíně JUDr. Ladislava Rutteho, kterého na haličské frontě v roce 1916 postihla nervová choroba.¹⁹

V době, kdy se množilo přebíhání jednotlivců i celých jednotek rakouské armády do zajetí a posléze docházelo ke vzniku československých legií, nechyběli mezi nimi ani advokáti z Moravy. Jedním z nich byl např. JUDr. Miloslav Hess, který byl v létě 1916 zajat na haličské frontě a při vzniku legií působil jako náborový zmocněnec Odbočky Československé Národní rady na Rusi, v červnu 1918 se stal presidentem senátu polního soudu Československého sboru v Rusku a v srpnu 1918 velitelem eskadrony 1. jezdeckého pluku Jana Jiskry z Brandýsa.²⁰ Někteří z těch, kteří upadli do ruského zajetí, jako např. uherskohradištský advokát JUDr. Emil Tománek, začali naopak pracovat v místních sovětech.²¹ Někteří z nich za to byli – jako např. advokátní koncipient Václav Růžička, který nejprve vstoupil do československých legií, aby se později dal k bolševikům – stíhání vojenskou justicí československých legií pro zločin velezrady.²² Někteří z odvedených advokátů, protože byli od počátku války vedeni jako nespolehliví, byli následně internováni pro nespolehlivost ve zvláštních internačních táborech, které měly obdobnou funkci jako v 50. letech 20. století Pomocné technické prapory. Mezi těmito internovanými převažovali učitelé, ale byli mezi nimi i advokáti: např. mezi 153 internovanými

¹⁷ Pro politický radikalismus svého otce JUDr. Adolfa Stránského i vlastní politickou činnost před válkou byl za války policií označen za politicky podezřelého. Musel narukovat k pěšímu vojsku, a přestože měl vysokoškolské vzdělání, nebylo mu přiznáno důstojnické čekatelství a sloužil jako prostý vojín. Jak později sám uváděl, „*byl perzekvován a týrán a nedovolal se odnikud pomoci*“. (Lidové noviny 36, č. 611 z 1. 12. 1928) Až po změně na trůnu a částečném uvolnění poměrů za císaře Karla I. se mu po dlouhém pobytu u bojových jednotek podařilo, že byl jako sněmovní zpravodaj syndikátem sněmovních zpravodajů z vojenské služby vyreklamován.

¹⁸ B u d í n s k ý , J.: *Morava za války*, s. 255, 268–269, 271.

¹⁹ T r č k a , Václav: *K dějinám advokacie na Uherskohradištsku a Zlínsku v letech 1918–1948*. In: *Z minulosti advokacie II*. Praha 2008, 121–133, zde hlavně s. 132.

²⁰ *Slovník prvního československého odboje 1914–18*. Praha 1993, s. 50. Byl také jedním ze signatářů letáku z 30. 4. 1917 vydaného v Kyjevě, adresovaného krajanům doma a rozšiřovaného i na jižní Moravě.

²¹ T r č k a , V.: *K dějinám advokacie*, s. 121–133.

²² G a j d a , Radola: *Moje paměti*. Brno 1996, s. 25–26, 56, 240–241.

v internačním táboře u Komárna se kromě 85 českých učitelů z Moravy nacházeli také 4 čeští advokáti z Moravy, a to JUDr. František Koželuha z Brna, JUDr. Rudolf Krsek z Hodonína, JUDr. August Kvapil z Jemnice a JUDr. František Spíšek z Břeclavi.²³ Jiní právníci se během války ocitli na opačném pólu, když byli během války odvedeni do soudcovské služby ve válečném soudnictví. U expositury divizního soudu pro zeměbranu v Brně tak sloužili také advokáti, z nichž někteří zůstali v advokátní praxi i po válce jako např. František Krejčíř v Kroměříži, František Znojil v Prostějově nebo Alois Blatňák v Uherském Ostrohu.²⁴

Veřejný a politický život, jehož se advokáti před r. 1914 velmi aktivně a ve značném počtu zúčastňovali,²⁵ byl v prvních letech války zcela ochromen. V těch sférách veřejného dění, které i během války mohly vyvíjet určitou činnost, zůstal ale podíl advokátů stále poměrně velký. Týkalo se to jak zemského výboru, který byl výkonným orgánem zemského sněmu a který na rozdíl od něj zasedal i během války, tak obecní samosprávy. Mezi osmi volenými přisedícími zemského výboru byli po celé válečné období tři z řad advokátů: Češi JUDr. Ladislav Pluhař a JUDr. Jaroslav Budínský a Němec JUDr. Wilhelm Freisler.²⁶ Válka sice značně poznamenala rovněž i činnost zemského výboru, na druhé straně vrostl jeho význam, protože na rozdíl od zemského sněmu fungoval i za války a byl proto státní správou brán v potaz alespoň v některých záležitostech – v otázkách zásobování, rekvizice zemědělských produktů, odvodů, zprošťování vojenské povinnosti apod. To dávalo i za omezených válečných poměrů přisedícím zemského výboru určitou možnost vykonávat vliv na veřejnost a určitým způsobem i politicky působit.

Čeští přisedící z řad advokátů – JUDr. Ladislav Pluhař a JUDr. Jaroslav Budínský –, i když oba patřili k Lidové straně pokrokové, zároveň reprezentovali dvě různá hlavní křídla české politiky na Moravě, která se v letech 1914–1916 profilovala bez ohledu na dřívější stranické rozložení sil. Zastávali totiž v soupeření mezi aktivismem a rezistencí opačná stanoviska. Pluhař, který už v září 1914 vyšel vstříc vládě tím, že se pokusil iniciovat,

²³ K ö r b e r , Č.: *Válečná mosaika*, s. 98–107, zde 103–104; H a v r á n e k , Jan: *Politická represe a zásobovací potíže v českých zemích v letech 1914–1918*. In: M o m m s e n , H. – K o v á č , D. – M a l í ř , J. – M a r k o v á , M. (eds.): *První světová válka*, s. 37–52.

²⁴ Dopis H. Bulína velitelství v Brně z 8. 10. 1928 a odpověď ze 17. 10. 1928. AMB, T-6, kart. 6, inv. č. 98.

²⁵ M a l í ř , J.: *K roli advokátů v politice*, s. 41–60. Biogramy advokátů z řad zemským poslanců viz M a l í ř , Jiří a kol.: *Biografický slovník poslanců moravského zemského sněmu v letech 1861–1918*. Brno 2012.

²⁶ M a l í ř , J.: „*Vláda*“ advokátů, s. 257.

aby česká politická reprezentace vystoupila s prohlášením prorakouské loajality,²⁷ patřil od počátku války k významným představitelům prorakouského aktivismu. Ti se jinak rekrutovali hlavně z katolických stran – mezi nejvýznamnější z nich patřil olomoucký advokát JUDr. Mořic Hruban. Naproti tomu Budínský se řadil k odpůrcům loajalismu a spolu s dalšími předáky Lidové strany pokrokové, v popředí s advokáty JUDr. Adolfem Stránským a JUDr. Karlem Fajfrlíkem, JUDr. Ludvíkem Chlumem, JUDr. Arturem Kladivem, a spolu s agráříkem Kunešem Sonntagem a sociálním demokratem Karlem Vaňkem nejvíce přispěl k radikalizaci protirakouských postojů a k jejich šíření v české veřejnosti na Moravě.²⁸

Důležitou roli při formování opozičních sil na Moravě sehrály informace o Masarykově zahraniční akci, na jejichž získávání se podíleli i někteří z moravských advokátů. Byli to hlavně A. Stránský a J. Budínský, kteří se už 5. 12. 1914 spolu s redaktorem Lidových novin Arnoštem Heinrichem a sociálním demokratem Vlastimilem Tusarem tajně sešli v Brně s T. G. Masarykem před jeho odchodem do zahraničí, aby se sjednotili na společné taktice pro budoucnost.²⁹ Budínský pak patřil k hlavním činitelům, kteří se během války zasloužili o udržování informačních kanálů mezi Brnem a Prahou. Jako přísedící zemského výboru přicházel do styku s velkým množstvím lidí z Moravy i Vídně a mohl tak získávat cenné informace včetně těch, které obdržel od vojenských dodavatelů. Moravští advokáti měli významné zastoupení i mezi spolupracovníky tajné zpravodajské organizace zahraničního odboje Maffie. Z Moravy se do této informační sítě zapojili hlavně lidovopokrokaři – redaktor A. Heinrich a advokáti J. Budínský a A. Stránský. Ten také později jako jediný z členů Maffie zasedal v devítičlenném předsednictvu Českého svazu, který byl společným nadstranickým orgánem všech českých poslanců na říšské radě.³⁰

Významnou roli sehráli advokáti z Moravy také v zápase o celkové politické směřování české politiky, který se rozhořel po smrti císaře Františka Josefa, kdy došlo k částečnému uvolnění poměrů. Rozhodujícím se stal boj o orientaci střežových politických orgánů, Národního výboru a Českého svazu, založených 16. 11. 1916 v Praze. V devítičlenném předsednictvu Českého svazu zasedali též čtyři zástupci z Moravy, z nichž vedle agrárníka Františka Staňka a sociálního demokrata Vlastimila Tusara byli i dva advokáti – národní

²⁷ Š e d i v ý , I.: *Češi*, s. 170.

²⁸ B u d í n s k ý , J.: *Morava za války*, s. 35–36, 225–228.

²⁹ T ý ž : *Za T. G. Masarykem*. In: Kudela, Josef (ed.): *Brno v boji za svobodu II*. Brno 1937, s. 3–8.

³⁰ B u d í n s k ý , J.: *Morava za války*, s. 176–179; P a u l o v á , Milada: *Tajný výbor [Maffie]a spolupráce s Jihoslovany v letech 1916–1918*. Praha 1968, s. 39, 61.

katolík JUDr. Mořic Hruban a lidovopokrokář JUDr. Adolf Stránský.³¹ I když M. Hruban patřil k představitelům aktivistické politiky a A. Stránský, který až do r. 1917 lavíroval mezi vůči Rakousku loajálními a opozičními postoji, patřil po nástupu nového císaře Karla, kdy pod tlakem veřejnosti a měnicích se poměrů došlo ke svolání říšské rady a k uvolnění veřejného a politického života, k hlavním opozičníkům proti převažující aktivistické prorakouské orientaci Českého svazu. Velký úspěch zaznamenala protirakouská opozice, když při vstupu českých poslanců do říšské rady přijal Český svaz 30. 5. 1917 státoprávní prohlášení, které požadovalo právo na sebeurčení a do něhož se díky nemalé zásluze JUDr. A. Stránského podařilo prosadit také stanovisko, aby požadavek samostatného státu se vztahoval také na Slováky.³²

Moravští politici z řad advokátů měli jistou zásluhu též na reorientaci Národního výboru ve směru protirakouském. Z 18 členů jeho předsednictva patřil k hlavním stoupcům protirakouské politické linie olomoucký advokát JUDr. Richard Fischer, po jeho povolání do armády pak JUDr. Jaroslav Budínský, delegovaný za něj v létě 1917.³³ Podobnou roli hrál v brněnském Národním výboru mezi jeho šesti členy advokát JUDr. A. Stránský a po jeho rozšíření pak i další advokáti – JUDr. Jaroslav Budínský a JUDr. Ladislav Pluhař.³⁴

Vývoj v letech 1917 a 1918 šel postupně k sociální a národnostní radikalizaci jak českého, tak německého obyvatelstva českých zemí, v jehož důsledku získala v českém prostředí na stále větší popularitě idea úplného osamostatnění českých zemí. Tento názorový vývoj prodělala většina českých advokátů z Moravy a lze ho sledovat i na příkladu JUDr. Hynka Bulína.³⁵ Ačkoliv během války obhajoval řadu českých obviněných, na rozdíl od některých jiných advokátů, jako byl JUDr. J. Budínský, JUDr. A. Stránský, JUDr. A. Kladiava a dal., kteří se angažovali v protirakouském duchu už dříve, se do protirakouského odboje na Moravě zapojil až v průběhu r. 1918. V podzimních měsících r. 1918 však již byl Bulín jednou z ústřed-

³¹ Z Čech v něm byli zastoupeni Otakar Hübschmann, Karel Prášek, Jindřich Maštálka, Bohumír Šmeral, František Udržal.

³² T o b o l k a , Zdeněk V.: *Můj deník z první světové války*. Praha 2008, s. 367; G a l a n d a u e r , Jan: *30. květen 1917 – Slovensko poprvé v programu legitimní české politické reprezentace*. Sborník Vojenské akademie v Brně, řada C, 1993, s. 135–142.

³³ B u d í n s k ý , J.: *Morava za války*, s. 268–272; Š l e s i n g e r , Václav: *Zápas píl století*. Brno 1946, s. 231–232.

³⁴ Kromě Stránského byli jeho členy Jan Pelikán, Jaroslav Rouček, Kuneš Sonntag, Jan Šrámek a Karel Vaněk, později se členy stali také Jan Mašek a Antonín Sotolář a zmínění advokáti J. Budínský a L. Pluhař.

³⁵ Blíže viz M a l í ř , J.: *Advokát: případ Hynka Bulína st.*, s. 169–171.

ních postav převzetí státních, zemských i komunálních správních orgánů a konstituování nové československé státní moci v Brně i na celé Moravě.

Na pokyn pražského Národního výboru Bulín v první polovině října 1918 připravil návrh personálních změn ve státní správě na Moravě pro chystané přeobsazení vedoucích úřednických míst až po úroveň okresní správy, když před tím obdobný seznam spolehlivých úředníků všech oborů státní administrativy na Moravě vypracoval pro Aloise Rašína a Aloise Švehlu advokát JUDr. J. Budínský a 22. 7. 1918 jim ho také předal. Bulín pak už 22. 10. 1918 kontaktoval české okresní hejtmany z celé Moravy s výzvou, aby pracovali pro převzetí státní správy pod Národní výbor, a sám se velmi aktivně podílel na říjnových událostech:³⁶ V pondělí 28. 10. 1918 osobně přebíral telefonický vzkaz z pražského Národního výboru o převratu v Praze a výzvu k převzetí moci na Moravě. Bulín pak jako představitel čtyřčlenného správního odboru Národního výboru v Brně spoluorganizoval převzetí kontroly nad klíčovými komunikačními (telefonickými, poštovními, železničními a dopravními) spoji na Moravě. Spolu s dalšími členy správní komise – agráříkem Kunešem Sonntagem, křesťanským sociálem Janem Šrámkem a sociálním demokratem Karlem Vaňkem – přiměl 29. 10. 1918 dosavadního místodržitele barona Karla Heinolda, aby předal státní správu na Moravě do rukou místodržitelství Jana Černého. Počátkem listopadu pak Bulín, který ze své praxe obhájce v soudních procesech za války dobře znal činnost vedoucích činitelů justice na Moravě, byl výraznou postavou při jednáních o předání vedení vrchního zemského soudu, finanční prokuratury a zemského finančního ředitelství z rukou zkompromitovaných úředníků do rukou úředníků majících důvěru Národního výboru. Podobně měl zásluhu na tom, že na základě jím vypracovaného seznamu bylo z celkového počtu 36 vyměněno celkem 20 okresních hejtmánů považovaných za nespolehlivé. Z pověření Národního výboru Bulín 1. 11. 1918 převzal přísahu soudců a soudních úředníků a 13. 11. přísahu přítomných vojenských oddílů v Brně. Po jednáních vyjednávačů Národního výboru ve složení JUDr. H. Bulín, JUDr. J. Budínský, JUDr. L. Pluhař, JUDr. A. Stránský, JUDr. J. Dolanský a J. Rouček se šesti německými zástupci samosprávy města Brna v neděli 3. 11. 1918 byl Bulín následně Národním výborem pověřen, aby následující den tlumočil představitelům města, že Národní výbor nepřistoupí na německé podmínky a že žádá jejich úplnou rezignaci. K ní pak došlo 5. 11. 1918. Bulín s národním sociálem Aloisem Konečným

³⁶ AMB, T-6, kart. 6, inv. č. 95–98; B u l í n , H.: *Jiskry*, s. 111–135; B u d í n s k ý , J.: *Morava za války*, 327–328, 350–351; M á š a , Jan: *Momentky z války*. Brno 1930, s. 44–46. Nejnověji k tomu V y s k o č i l , Aleš: *C. k. úředník v československých službách*. Časopis Matice moravské 125, 2006, s. 425–459, zejména s. 429–433.

a sociálním demokratem Karlem Vaňkem pak ve středu 6. 11. 1918 tuto skutečnost spolu slavnostně proklamovali z oken brněnské radnice shromážděné české veřejnosti. Při konstituování československých státních orgánů pak byl Bulín společně s K. Vaňkem Ministerstvem obrany jmenován zástupcem pro vojenské věci na Moravě.

V pohnutých dnech následujících po 28. 10. 1918 šlo nejen o převzetí politické, správní a vojenské moci orgány rodícího se státu, ale také o zabránění chaosu a zajištění klidného chodu všech oblastí veřejné správy. V tomto ohledu měly velkou váhu zkušenosti H. Bulína jako dlouholetého advokáta a politika i zkušenosti celé garnitury českých politiků, v níž advokáti měli tradičně své důležité místo. Významnou roli advokátů v těchto převratných dnech lze sledovat na řadě konkrétních příkladů, zejména na složení nových mocenských orgánů:

Složení Národního výboru v Brně bylo odvozeno ze stranického klíče: mezi jeho původně šesti a po rozšíření deseti členy byli celkem tři advokáti (JUDr. A. Stránský, JUDr. J. Budínský a JUDr. L. Pluhař). Další advokáti byli členy šesti tří- až šestičlenných pracovních odborů Národního výboru, v nichž vedle členů nejužšího vedení Národního výboru zasedali další pracovníci. Z advokátů tak v jednotlivých odborech zasedali: ve správním odboru JUDr. Hynek Bulín, ve vojenském JUDr. Jaroslav Stránský, v železničním JUDr. Josef Dolanský, ve finančním JUDr. Ladislav Pluhař a JUDr. Adolf Stránský a jen odbory hospodářský a uhelný zůstaly bez zastoupení advokátů. Po odstoupení zemského hejtmana hraběte Otto Serényiho 8. 11. 1918 byl také zemský výbor veden advokátem, a to dosavadním náměstkem zemského hejtmana JUDr. Ladislavem Pluhařem.

Čeští advokáti sehráli významnou roli při přebírání moci i v jiných větších moravských městech. Např. vůdčí osobností převratových dnů v Jihlavě byl JUDr. Ludvík Chlum, který zde založil Národní výbor, a spolu s JUDr. Jaroslavem Červeným se postavil do jeho čela a stal se hybnou silou přebírání vojenské, správní a politické moci ve městě. Podobné zásluhy v boji proti německé radnici v Olomouci získal JUDr. Richard Fischer, který byl o vyhlášení nového státu informován už v 28. 10. 1918 a který po odstoupení německé správy Olomouce 11. 11. 1918 byl 16. 11. 1918 postaven do čela správní komise města. V Moravské Ostravě se místopředsedou okresního Národního výboru, který po svém ustavení 29. 10. 1918 tvořil mocenskou protiváhu německé radnici, stal zase advokát JUDr. Karel Fajfrlík. Stejně tak se v převážně německém Znojmě předsedou Národního výboru, ustaveného 30. 10. 1918, stal advokát JUDr. Vilém Veleba a místopředsedou JUDr. Josef Stavěl. V. Veleba pak byl jmenován předsedou správní komise řídící město. Také v Moravském Krumlově inicioval založení Národního výboru 31. 10. 1918 advokát JUDr. Josef Kopřiva a vytvo-

řil tak mocenskou protiváhu německé radnici, v jejímž čele stál německý advokát JUDr. Heinrich Kaniak. J. Kopřiva se pak stal předsedou Národního výboru a od 9. 11. 1918 předsedou komise pověřené správou města.³⁷

Aktivní v převratových dnech byli advokáti také ve městech, v nichž už před válkou městskou samosprávu ovládali Češi. Tak např. v Uherském Hradišti stál v popředí 3. 11. 1918 založeného Národního výboru vedle starosty ing. Beneše především advokát JUDr. Jaroslav Seifert. Stejně tak měl hlavní zásluhu na založení Národního výboru v Uherském Brodě 29. 10. 1918 advokát JUDr. Jan Renner, který se stal také jeho předsedou. Podobně byl po vzniku republiky hlavním činitelem změn ve Velkém Meziříčí jeho starosta advokát JUDr. Karel Rosendorf, který už 29. 10. 1918 zorganizoval ve městě oslavy vzniku republiky a starostou města zůstal od r. 1915 až do r. 1931. Na postu starosty města Přerova podporoval obrat české politiky v r. 1917 i samotný říjnový převrat r. 1918 rovněž advokát JUDr. Matouš Havránek, který tento úřad zastával v letech 1913–1919.³⁸

Také na německé straně byla během války patrná setrvačnost významného postavení advokátů v německých vrcholných politických a správních grémiích. Vyjednáváním se šesti zástupci Národního výboru v Brně byli vedením města kromě starosty prof. Ferdinanda Schnitzlera, redaktora Wilhelma Niessnera, tajemníka obchodní a živnostenské komory dr. Roberta Mayera pověřeni brněnští němečtí advokáti – sociální demokrat JUDr. Ludwig Czech, radikál JUDr. Eugen Krumpholtz a pokrokář JUDr. Johann Jarolim. Také v poradním sboru, který byl po rezignaci dosavadního vedení města pověřen správou města, byli mezi 8 německými členy 3 advokáti (JUDr. Ludwig Czech, JUDr. Eugen Krumpholtz a JUDr. Leopold Lustig), kdežto mezi 16 českými členy byli advokáti dva – JUDr. Jan Čapek

³⁷ Š i m k a , Alois: *První světová válka a Jihlavsko*. Jihlava 1964, s. 31–32; P i s - k o v á , Renata a kol.: *Jihlava*. Praha 2009, s. 518–520; *Olomouc. Malé dějiny města*. Olomouc 2002, 218–220; *Dějiny Ostravy*. Připravili Karel Jiřík a Blanka Pitronová. Ostrava 1967, s. 413–414; J i ř í k , Karel – K l í m a , Bohuslav – M y š k a , Milan a kol.: *Dějiny Ostravy*. Ostrava 1993, s. 267–271; C o u f a l , František: *Osvobození jižní Moravy*. Praha 1937, s. 73–76; M a r k e l , Martin: *Svoboda a demokracie v regionu rakouského impéria. Politika jihomoravských Němců v letech 1848–1919*. Brno 2010, s. 248, 251–252; *Moravský Krumlov ve svých osudech*. Odp. redaktor Zdeněk Fišer. Brno 2009, s. 151–153.

³⁸ V e r b í k , Antonín – Z e m e k , Metoděj (eds.): *Uherské Hradiště, dějiny města*. Brno 1981, s. 382–383; t ý ž a kol.: *Uherský Brod. Minulost i současnost slováckého města*. Brno 1972, s. 219–220; *Velké Meziříčí v zrcadle dějin*. Brno 2008, s. 266–268; L a p á č e k , J. a kol.: *Přerov. Povídání o městě*, I. Přerov 2000, s. 42–43; K l a d i w a , Pavel – P o k l u d o v á , Andrea – K a f k o v á , Renata (eds.): *Lesk a bída obecních samospráv Moravy a Slezska 1850–1914*, II/1. Ostrava 2008, s. 565.

a JUDr. Josef Dolanský.³⁹ Také mezi 11 členy správy odtržených území Moravy a Slezska „Sudetenland“, které se měly stát součástí Německého Rakouska, byli více jak z jedné třetiny zastoupeni advokáti – JUDr. Gustav Bodirsky z Fulneku, JUDr. Robert Freissler z Bruntálu, JUDr. Stephan Licht z Moravské Ostravy a JUDr. Heinrich Oberleithner ze Šumperku.⁴⁰

Na uvedených příkladech osobní situace a činnosti advokátů na Moravě během první světové války lze sledovat, že i za obtížných válečných poměrů měli advokáti se svými právníckými, politickými a vyjednávacími schopnostmi a zkušenostmi značnou zásluhu na zmírňování dopadů soudní moci na jednotlivce obviněné z deliktů proti státu i na udržování zbytků právního vědomí stejně jak na hladkém průběhu převzetí moci novými orgány československého státu. Velkou měrou se podíleli jak na přebírání moci z rukou moravského místodržitelství, radnice města Brna i moci v jednotlivých moravských městech a hejtmanstvích, stejně jako na převzetí kontroly nad justicí a finančními úřady i nad vojenskými jednotkami dislokovanými na Moravě a nad klíčovými komunikačními spoji. Příslušníci advokátského stavu na Moravě si navzdory těžkým válečným poměrům udrželi i v zúženém prostoru veřejného působení silný vliv a prestiž a významně se zasloužili o prosazení ideje československého státu, ba přímo o jeho vznik. Přispěli také velkou měrou k tomu, aby vývoj advokacie v novém státě mohl navázat na dobré tradice svobodné advokacie v desetiletích před r. 1914.

DIE MÄHRISCHEN RECHTSANWÄLTE ZUR ZEIT DES ERSTEN WELTKRIEGES

Die vorliegende Studie befasst sich mit den Auswirkungen der Kriegsverhältnisse auf die Position und Einstellungen der Anwälte, speziell der tschechischen Anwälte in Mähren. Die im Jahre 1868 erreichte Freiheit der Anwaltschaft wurde durch die Kriegsmaßnahmen beschränkt und eine erhebliche Menge der Rechtsanwälte, die vor 1914 öffentlich und politisch tätig gewesen waren, wurde als politisch unzuverlässig unter Aufsicht gestellt. Einige von denen wurden verfolgt oder zur Armee eingezogen, wo sie sowohl auf Seite der Monarchie, als auch später in der tschechoslowakischen Legion gekämpft haben. Ein Teil der Rechtsanwälte beteiligte sich an der Verteidigung der wegen eines begangenen Deliktes gegen den Staat angeklagten Personen und am Ende des Krieges auch wesentlich an einem reibungslosen Verlauf der Machtübernahme durch die neuen Organe des tschechoslowakischen Staates.

³⁹ B u l í n , H.: *Jiskry*, s. 131–138; 158–159.

⁴⁰ Dále v něm byli: Hugo Albrecht ze Svitav, Richard Herzmansky z Oder, Johann Jokl z Vrbna, H. Kudlich, z Moravské Ostravy, Wilhelm Niessner z Fulneku, Rudolf Sommer z Opavy a Wilhelm Telschik z Nového Jičína.